

1566 2016

HATÁROK FÖLÖTT

Tanulmányok a költő, katona,
államférfi Zrínyi Miklósról

MTA
Bölcsészettudományi
Kutatóközpont

TARTALOM

Előszó (Fodor Pál)	9
--------------------	---

PARADIGMÁK

PÁLFFY GÉZA:	Költő és hadvezér? A politikus, katona és költő-író Zrínyi Miklós különféle lojalitásai és identitásai	15
MONOK ISTVÁN:	Zrínyi Miklós könyvtára és olvasmányai kortárs könyvtári tükrökben	27
BENE SÁNDOR:	Szirének a térképen. Zrínyi Miklós, Zrínyi Péter és az irodalomtörténet földrajza	37

A RECEPCIÓ ÉS A KUTATÁS IRÁNYAI

ORLOVSZKY GÉZA:	A Zrínyi-kutatás utóbbi évtizedei az irodalomtörténet-írásban (1964–2014)	81
HAUSNER GÁBOR:	„Elméleti ellentéte Montecuccolinak?” A Zrínyi-próza és az egyetemes hadtudományi irodalom	95
TUSOR PÉTER:	Lippay primás követutasítása Zrínyi érdekében (1664. augusztus 16.)	123
HERMANN RÓBERT:	Zrínyi Miklós emléke. A polgári átalakulás és az 1848–49-es forradalom és szabadságharc nemzedéke	139
TÜSKÉS ANNA:	Zrínyi Miklós alakja a 20. századi magyarországi festészetben és szobrászatban	153

A HORVÁT KONTEXTUS

DAMIR KARBIĆ:	A Zrínyi / Zrinski család eredete	173
VARGA SZABOLCS:	„Az Zrínyi Ház, soha az Erdeőd házhoz igaz nem volt.” Fejezetek a Zrínyiek és Erdődyek kora újkori kapcsolatából	187

KINCSES		
KATALIN MÁRIA:	Báni tisztség és katonai szerepvállalás, 1646–1648	207
SOKCSEVITS DÉNES:	A Zrínyiek helye és emlékezete az újkori (19–20. századi) horvát történelmi és nemzeti tudatban	225

RÉGIÓK KÖZÖTT ÉS HATÁROK FÖLÖTT

G. ETÉNYI NÓRA:	Hírnév és politika. A hadvezér és államférfi Zrínyi Miklós híre a Német-római Birodalomban	241
VÉGH FERENC:	Négy ország határvidékén: a Muraköz a 17. században. (Történeti áttekintés)	261
VÁCLAV BŮŽEK:	Zrínyi János a Cseh Királyságban	277
TÓTH FERENC:	Zrínyi és a franciák Magyarországon 1664-ben	289

HADTUDOMÁNY, HADVEZETÉS, POLITIKA – ZRÍNYI, A KATONA

B. SZABÓ JÁNOS:	Zrínyi Miklós nyugat-európai hírneve a 17. század közepi európai hadügy állapotának tükrében	301
CZIGÁNY ISTVÁN:	Amikor a török két háborúba kezd. Egy „lopakodó” háború anatómiája 1658–1661	313
NÉGYESI LAJOS:	Zrínyi-Újvár stratégiai jelentősége	343
PADÁNYI JÓZSEF:	A Zrínyi-Újvár területén folytatott műszeres kutatások	357
KÁLLAI ATTILA:	Zrínyi-Újvár feltárásának térképészeti munkái	369
VÁNDOR LÁSZLÓ:	Zrínyi-Újvár régészeti kutatásának fontosabb eredményei (2006, 2010–2014)	377
BARTHA TIBOR:	A Zrínyi-Újvárnál talált leletek fémvizsgálatának eredményei és értelmezése	389
HARAI DÉNES:	Zrínyi mint magyar katonaeszmény a 19–20. században	401

KÖLTÉSZET ÉS PRÓZA, ESZMETÖRTÉNETI ÖSSZEFÜGGÉSEK

FÖRKÖLI GÁBOR:	Zrínyi prózája és a közhelyek retorikája	419
KECSKEMÉTI GÁBOR:	Zrínyi Miklós és a németországi államelméleti gondolkodás újabb szakasza	435
SZÖRÉNYI LÁSZLÓ:	Zrínyi Miklós és Maffeo Barberini, azaz VIII. Orbán pápa költeményei	449

NAGY LEVENTE:	Túlvilágjárás a <i>Syrena</i> -kötetben	461
LACZHÁZI GYULA:	A <i>Szigeti veszedelem</i> regényessége	475
AMADEO		
DI FRANCESCO:	A török-kép a <i>Szigeti veszedelemben</i>	487
BORIÁN ELRÉD:	Zrínyi Miklós: <i>Feszületre</i> . Kultúrtörténeti és kötetkompozícióból kiinduló értelmezés	503
Rövidítések		519
Contents		521
Képek		525

NAGY LEVENTE

TÚLVILÁGJÁRÁS A SYRENA-KÖTETBEN

ELMARADT POKOLJÁRÁS

Minden valamirevaló eposzban van túlvilágjárás. Van-e túlvilágjárás a *Szigeti veszedelemben*? Ha igen hol, ha nincs, miért nincs? És ha az eposzban nincs, akkor vajon a *Syrena*-kötetben van-e? A túlvilágjárás: beavatás, próbatétel, ezért veszélyes, de ugyanakkor a próbát kiálló hős valamilyen tudás birtokába is jut. Találkozik egy kivételes személlyel, aki a jövőről és néhány alapigazságról informálja őt. A reneszánsz és a barokk korában alapvető kérdés: hol legyen a helyszíne a túlvilágjárásnak? A pokolban? De hát mégsem lehet a pokolban beavatni egy *athleta Christit*. Igazából a főhősnek a mennybe kellene mennie, de erre valamiért nem vállalkoznak a korabeli szerzők. Próbálkozások azért vannak: Ariosto egyik hőse, Astolfo például eljut – igaz nem az égi, hanem csak a földi paradicsomba (egy holdbéli hegy tetején van), ahol Szent Jánossal találkozik, s ő meg is mondja neki, mit kell tennie: keresse meg Orlandót, és gondoskodjon arról, hogy az nyerje vissza józan eszét. Orlandót azért őrzítette meg az Isten, mert nem volt képes megvédeni a keresztényeket. És azért nem volt képes megvédeni a keresztényeket, mert az Angelica iránt érzett szerelem elvette az eszét.

Ez a ritkább gyakorlat, a bevett eljárás viszont a fordított túlvilágjárás. Nem a hősök mennek a túlvilágra, hanem a túlvilág lakói jelennek meg a szereplők világában. Ördögök, angyalok vagy azok megbízottai (Armida, Alecto, Alderán, Hazret Ali, Gábrriel arkangyal stb.) járnak-kelnek az eposz szereplői közt. A *Szigeti veszedelemben* is megvan a főhős beavatása. Ehhez a szigetvári Zrínyinek nem kell túlvilági utazásra indulni, hisz maga az Isten jön el hozzá a meghajló feszület híres jelenetében. A főhős megtudja saját jövőjét: „mártíromságot fogsz pogántul szenvedni, / mert az én nevemért fogsz bátran meghalni”. Valamint azt is, hogy ő (mármint a szigetvári Zrínyi) fogja megölni Szulimánt. Itt még semmit sem tudunk meg arról, hogy mi értelme volt a szigetvári hős mártírhalálának. Az isteni szöveget egy dinasztia-alapítási jóslattal zárul:

De az te fiad, György, támasztja nemedet,
Felserkenti fénnel tündöklő nevedet,
Mint phoenix hamuból költi nemzetségégét:
Úgy okossággal ez megtartja híredet. (Szv II. 86.)

Érdekes, hogy a meghajló feszület a protestáns Zrínyi (IV.) Györgyben (1549–1603) jelöli meg a családot főnixként hamvaiból megújító alapítót. Még érdekesebb: Zrínyi fiát, Györgyöt elküldi az V. énekben az ostromlott várból, és ahogy Aeneas apja az elíziumi mezőkön, vagy maga Aeneas fiát, Iulust, úgy a szigetvári Zrínyi is tanácsokkal látja el gyermekét.¹ A meghatározatlan felekezetiiségű szigetvári Zrínyi Miklós a protestáns Zrínyi Györgynek annak a Horatius-strófának (*Carmina* IV. 4:29–32) parafrázisával üzen, melyet az ifjú költő Zrínyi írt be VIII. Orbán pápa ajándékba kapott verseskötetébe, találkozásuk emlékére:

Osztán emlékezzél az én sok próbámrol,
Ne légy, mint elfajzott galamb kemény sastul,
Karddal te keressed hiredet pogánytul,
Mondhassák, igazán fajzottál Zrinitül. (*Szv* V. 83.)²

Már itt felmerül a kérdés: a szigetvári Zrínyi mártíromsága vajon hiábavaló volt-e, vagy sem? Aeneas is megtudja a jövőt apjától túlvilágjárása során, és az a jövő valóban Róma dicső aranykora. Mikor Vergilius az *Aeneis*t írja, Róma virágzó birodalom. Könnyű volt tehát az elíziumi mezőkön bolyongó Anchisesszel vagy éppen Aeneasszal Iulusnak Róma nagyságáról jóslatnia. De mit tudna jóslatni 1648–1651 táján Zrínyi akár még a meghajló feszülettel is, hisz hiába halt meg dicsőségesen dédapja, és hiába vitték lelkét angyalok az égbe, itt a földön még mindig a török az úr. Ugyanez figyelhető meg a másik túlvilági hős, Hazret Ali jóslatában, mely közvetlenül a döntő ütközet előtt hangzik el. Ali olyasmit jósol, amiről az eposz megjelenésének idején (1651) mindenki tudhatta, hogy nem igaz.

Hiszem vég szakadott az én hatalmamban.
Szigetben nem laknak olyan körösztények,
Kiknek árthassanak Alkorán levelek,
Sem az pokolbéli és koporsós lelkek;
Nagyobb Mahometnél Istene ezeknek.

Mert ő fog énelem égni örök tűzben,
Miért gyönyörködtünk az keresztény vérben?
Nem örül az Isten büntetés-vesszőben;
Mi voltunk, ám küldött minket örök tűzben.

1 Zrínyi Györgyről legutóbb: Nataša Štefanec, IV. és V. Zrínyi György. In: Bene Sándor – Hausner Gábor (szerk.), *A Zrínyiek a magyar és a horvát történelemben*. Budapest, 2007, 87–112.

2 VIII. Orbán pápa Zrínyinek ajándékozott kötetéről lásd Klaniczay Tibor (szerk.), *A Bibliotheca Zriniana története és állománya*. (Zrínyi-Könyvtár, IV.) Budapest, 1991, 261–262. A meghajló feszület jelenetéről: Király Erzsébet – Kovács Sándor Iván, „*Adria tengernék fönnforgó hajjai*.” *Tanulmányok Zrínyi és Itália kapcsolatáról*. Budapest, 1983, 120–141.

De ezek már más üdők és más emberek,
Látom, az Istennél igen kedvesebbek,
Hogysen előbb kik voltak egyenetlenek;
És úk is elesnek, de jaj véreteknek! (Szv XIV. 61–64.)

Egyszóval Szigetben jó keresztények laktak, Isten már nem akarta őket büntetni, kegyesen el is fogadta mártírhalálukat. A probléma csak az, hogy ennek ellenére Szigetvár mégis a törököké lett, és az eposz megjelenésének idejében is félholdas zászló lengett bástyáin (egészen 1689-ig). Valóban megjavultak a magyarok? Valóban megbocsátott Isten a magyaroknak? 1651-ben a valóság minden eleme ellentmondott ennek. Alkalmas lehetett így az eposz arra, amire szerzője szánta, azaz meggyőzni a magyar nemességet arról, hogy szálljon harcba a törökkel? El lehetett így hitetni a magyar nemességgel azt, hogy a török legyőzhető? „Szigetvár hősei megmutatták az utat; ha az egész magyarság felemelkedik arra a magaslatra, ahol a szigetvári magyar és horvát védők álltak, akkor a hódítók uralma megpecsételődött. Ez az eposz végső tanulsága” – írta Klaniczay Tibor.³ Sajnos majd száz év sem volt elég arra, hogy a magyarság felemelkedjen a szigetvári hősök szintjére. Mikor fog eljönni ez az idő? Zrínyi megadja a felelet: vele jött el ez az idő. Az eposz egyik célja az, hogy a dédunoka tanúságot tegyen amellet, hogy dédapja halála nem volt hiábavaló, ő kész követni őset a mártírhalálba. A Klaniczay által megfogalmazott alapeszme mellett legalább ugyanolyan hangsúlyosan jelen van egy másik alapkonceptió is, ami nem más, mint az önreprezentáció, egyszóval a családi propaganda. Az eposz ugyanis kiválóan alkalmas volt a családi mítosz megteremtésére. Zrínyi dédapját az eposzban már-már szentté avatta (teljesen már csak azért sem, mert a szigetvári Zrínyi 1566-ban inkább protestáns, mint katolikus volt). Ennek ellenére az eposzban a lelkét az angyalok viszik a mennybe:

Angyali legio ott azonnal leszáll,
Dicsérik az Istent hangos muzsikával.
Gábrriel bán lelkét két tized magával
Földről felemeli gyönyörű szárnyával. (Szv XV,107)

Éppen az eposznak köszönhetően kerül be a szigetvári Zrínyi protestáns létére később a katolikus pantheonba.⁴ A költő Zrínyit egyébként az sem zavar-

3 Klaniczay Tibor, *Zrínyi Miklós*. Budapest, 1964², 155.

4 Épp ezért megfontolandó Pirnát Antalnak az a felvetése, hogy *A szigetvári hős apoteózisa* c. festmény nem a 16. század végén, hanem később keletkezett. Minderről lásd: Király – Kovács, „*Adria tengernek főnnforgó habjai*”, 140–141. Galavics Géza: „*Kössünk kardot az pogány ellen*”. *Török háborúk és képzőművészet*. Budapest, 1986, 24. Buzási Enikő, Zrínyi és a későreneszansz vitézi allegória. A szigetvári hős festett apoteózisa. In: Galavics Géza – Herner János – Keserű Bálint (szerk.), *Collectanea Tiburtiana: Tanulmányok Klaniczay Tibor tiszteletére*. (Adattár XVI–XVIII. századi szellemi mozgalmaink történetéhez, 10.) Szeged, 1990, 431–442. Buzási Enikő, Az egykori

ta, hogy a protestáns dédapja az eposzban jó katolikusként viselkedik: a feszülethez imádkozik, mely még meg is hajlik előtte, s maga a kereszten függő Jézus szól hozzá. Mi ez, ha nem a családi történelem utólagos átírása? Az is lehetséges persze, hogy a szigetvári hős mégsem tért át teljesen a protestáns hitre, és ezt a családi hagyomány alapján a költő Zrínyi is tudta. A legújabb kutatások azt a régebbi gyanút erősítik meg, hogy Zrínyi dédapjának felekezeti hovatartozását nem igazán lehet eldönteni. Megérintette ugyan őt a reformáció szele, de nem lehet egyértelműen igazolni, hogy valóban át is tért volna az új hitre.⁵ Miközben Zrínyi az eposzban bebizonyította, hogy dédapja minden bűnét – márpedig azokból jócskán akadt – elengedte az Isten, és kegyelmébe fogadta, magának is kijelölte a helyet a családi pantheonban. A meghajló feszület ugyanis az írónak is üzent, arról nem is beszélve, hogy az eposz utolsó strófájában a dédapja áldoztaért cserébe a szerző nem azt kéri Istentől, hogy vegye kedvébe az egész magyar nemzetet, hanem csak, őt:

Vitézek Istene! ime az te szolgád
Nem szánta éretted világi romlását;
Vére hullásával nagy bötüket formált,
Illy subscribálással néked adta magát,
Ő vitéz véérért vedd kedvedben fiát. (Szv XV., utolsó, számozatlan strófa)

Az ügy Istennel el van intézve, a szerződés, dédapja vérével, már aláíratott. Az önkultusznak ilyen fokú megnyilvánulása (melyet az Ovidiust imitáló *Peroratio* még csak fokoz) teljességgel egyedülálló a 17. századi magyar irodalomban. Mindez a kiválasztottságtudat erősítésére szolgált, és nemcsak a költészet, hanem a politika és a hadvezetés terén is.

Zrínyi cselekvési programot ír elő saját magának, mintegy felajánlkozik a magyar nemességnek: ime, én leszek a vezérek, mert én vagyok a kiválasztott, hisz dédapám mártíriuma révén (amit én is kész vagyok megismételni) Isten kegyeltje vagyok. Azért nem indul az eposzi hős túlvilági útra, hogy ott valamilyen bölcstől (apjától, mint Aenas, vagy a vak jóstól, Tiresziásztól, mint Odüsszeusz) megtudja a jövőt, mert a *Szigeti veszedelemben* a költő Zrínyi az, aki jósol saját magának.

Zrínyi-epitáfium és a Zrínyi-kultusz mint a 16. század végi családi reprezentáció forrása. In: Mikó Árpád – Sinkó Katalin (szerk.), *Történelem – kép: szemelvények múlt és művészet kapcsolatából Magyarországon*. Budapest, 2000. 399–402.

5 Varga Szabolcs, Zrínyi Miklós vallásosságának historiográfiája. In: Uő (szerk.), „*Hír a dicső tettek ragyogása*”. *Tanulmányok a Zrínyi család és Szigetvár kora újkori történetéből*. Szigetvár, 2012. 45–63. Frankovics György, Horvát, szlovén, magyar és szlovák históriás énekek szigetvári Zrínyi Miklósról és vallásáról. In: uo., 25–45.

ORPHEUSZ ÉS EURÜDIKÉ

A *Syrena*-kötet *par excellence* túlvilágjáró alkotása kétségtelenül az Orpheusz és Eurüdiké-ciklus (*Orpheus keserve, Orpheus Plutonál*). Abban mindenki egyetért, hogy a vers Draskovics Mária Eusébia halála után keletkezett, és benne a költő az elhunyt szeretett feleségét gyászolta. Orpheusz a gyászoló Zrínyi, Eurüdiké pedig a meghalt Eusébia. Ez teljesen logikus magyarázat. Ám ha ez így van, akkor felmerül a kérdés: a szeretett feleség halála után, mit keres a pokolban? Nem a mennyben lenne inkább a helye? Ahogy a dicsőségesen mártírhalált halt szigetvári hősök lelkét is egy-egy angyal viszi fel Isten eleibe. Vagy, ahogy Zrínyi másik sirató versében, a kisfia halálára írt *Elégiában* is ezt olvashatjuk:

Meglátá [az Isten] kis Izsákot és megszereté,
Kar-angyalok köziben el is viteté,
Ezt az áldozatot menyben helyezteté,
Paradicsom kertében űtet teteté.⁶

Vajon az elhunyt feleséget Zrínyi miért nem a mennybe helyezteti? Mert afelől nem hagy kétséget Zrínyi, hogy Eurüdiké-Eusébia bizony a pokolban van: „Hogy mérges vipera ő miát meghaljon, / És ő ártatlan lelke pokolra szálljon.” Ha ártatlan volt, akkor miért szállott lelke a pokolra? Vagy: „Miért futottál, mint egy vad, előttem? / Talán az te haláloed volt az én vétkem?”⁷ „Értsd: talán az én vétkeim miatt haltál meg?” – fejt meg a sorok értelmét Kovács Sándor Iván.⁸ De mégis mit véthetett Orpheusz-Zrínyi Eurüdiké-Eusébia ellen, ami ez utóbbi halálát okozta? Netán valami olyan nagy bűnt követett el Eusébia, amiért nem kerülhet a mennybe? És Zrínyi? Ő is vétkezett Eusébia ellen? De ha már mindketten bűnösök, akkor mindketten ott is maradnak a pokolban:

Bizony megkereslek sötét Acheronban;
Engedelmet találok talán Plutóban.
De ha reménségem elvész Phlegetonban,
Euridiké mellett maradok pokolban.⁹

Egyszóval, ha nem tudom Plutónt meggyőzni arról, hogy engedje el Eurüdikét, én Orpheusz-Zrínyi is a pokolban maradok inkább. Na, de hol van akkor a megváltás? Miért is kell mindkét hősünknek a pokolban maradni?

E kérdések után nem kerülhetjük meg irodalomtörténet-írásunkban a közelmúltban felbukkant nézetet, mely szerint Zrínyit felesége megcsalta, ezért a

6 Kovács Sándor Iván – Kulcsár Péter – Hausner Gábor (kiad.), *Zrínyi Miklós összes művei*. (Magyar Remekírók) Budapest, 2003, 250.

7 Uo., 239.

8 Uo., 906.

9 Uo., 239.

féltékeny férj megölte őt. A fenti kérdésekre így könnyen adódik a válasz: Eurüdiké-Eusébiának azért kellett pokolra kerülnie, mert férjét megcsalta, a férjnek pedig azért, mert megölte, vagy megölette feleségét. Egyszóval a szerelem halottai ők, ahogy Cumilla és Delimán is az eposzban. Arról, hogy Cumilla és Delimán epizódjában is ott legyen a pokol, Kovács Sándor Iván már gondoskodott. Szerinte ugyanis Zrínyi eposzának ez a része „meglehető művészetpszichológiai azonosságokat” mutat Dante *Commediájából* Paolo és Francesca pokolbeli jelenetével. Francesca beleszeretett csúf férje testvérébe Paolóba, ezért a férj, Gianciotto mindkettejüket megölte. „Danténál a férj a gyilkos, Zrínyinél a férjet gyilkolja meg; Gioanciotto és Rustán, Francesca és Cumilla, Paolo és Delimán ily módon majdnem egymás »megfelelői«. A cselekménybeli »azonosságnak« per-se fontosabb eleme ennél, hogy végső soron Cumilla és Delimán is a szerelem halottai” – írja Kovács Sándor Iván.¹⁰ Ahhoz sem kell túl erőltetett belemagyarázás, hogy a Cumilla-Delimán párost az Eurüdiké-Orpheusz kettőssel állítsuk párhuzamba. Cumilla Eurüdikének feleltethető meg: mindketten méregtől halnak meg: Eurüdikét a kígyó marja meg, Cumilla Delimán sárkányvérrel megfertőzött szomakjából (bőrpohár) iszik. Cumilla megmérgezése érdekében Zrínyi még egy „apró cselekménybeli következetlenséget”¹¹ is elkövet, hisz nehezen hihető, hogy Delimán a sárkány legyőzése óta soha sem ivott volna az övéen hordott bőrpoharából. Cumilla is megcsalja férjét (igaz, az már halott), ahogy a valóságban talán Eurüdiké-Eusébia is. Valami szörnyű családi tragédiát rejt tehát az Orpheusz-vers, ahogy a Delimán-Cumilla epizód is az eposzban. Így ír erről Szörényi László:

„Boldog szerelemnek semmi nyoma, megholt feleség siratásának annál inkább. Mérges kígyó tette el láb alól Eurüdikét; a korán meghalt Draskovics Eusébia rokonai által alkalmazott történész, Ladányi Ferenc (horvátos latinsággal Franciscus Ladanji) később arról ír, hogy az ifjú asszony halálát a gyanú szerint a neki nyújtott méreg okozta [...], az asszony ugyanis úgy hunyt el, hogy nem lehet kizárni azt, hogy mérget adtak neki. Ezt a gyanút megismétli az erdélyi Macskási Boldizsár levele (1682): »De Zerényi Miklós példáját addálom, az is az feleségét az lovászával tapasztalta: kurválkodott. Vitézi módon fegyvert is elébe tette, s az mérget is, s az asszony az mérget választotta. Vétkét megvallván érdemes reája.« Elképzelhető tehát, hogy egy szörnyű családi tragédia is – méregpohár és kard együtt Cumillánál! – nyomhatta a pokolra szálló lírai én lelkét, amikor egyszerre csak a vers félbeszakad.”¹²

Vajon érdemes-e azonban az Orpheusz-verset, valamint az eposzt a valóságra vonatkoztatva olvasni, és Eurüdiké-Cumillában Eusébiát, Orpheuszban pe-

10 Kovács Sándor Iván, *Zrínyi-tanulmányok*. Budapest, 1979, 153.

11 Uo., 145.

12 Szörényi László, A szerkesztett verskötet mint a szerző ifjúkori önarcképe 1651. Adriaai tengernek Syrenaia: Groff Zrínyi Miklós. In: Jankovits László – Orlovsky Géza (szerk.), *A kezdetektől 1800-ig*. (Szegedy-Maszák Mihály [főszerk.], *A magyar irodalom története*, 1.) Budapest, 2007, 483.

dig Zrínyit keresni? A fent bemutatott adatok kétségkívül megengedik ezt, és elég könnyen összeállnak értelmes egészszé egy ilyen interpretáció során. Az alábbiakban azonban én a kételyeimet szeretném megfogalmazni ezzel az olvasási móddal kapcsolatban. Először is nézzük a feleség haláláról szóló híresztelések valóság alapját. Ladányi Ferenc (1640. k.–1684. k.) művét, melyben a horvát krónikás majd 25 évvel Draskovics Mária Eusébia halála után vetette papírra azt, hogy Zrínyi feleségét megmérgezték, Bene Sándor már jó néhány évvel ezelőtt felfedezte a budapesti Egyetemi Könyvtárban (Coll. Hevenes, LXX).¹³ A szenzációnak számító hírt azonban nem véletlenül kezelte óvatosan Bene. Ladányi a Draskovics család dicsőítésére írta meg szóban forgó művét (*Fructus Honoris arboris Draskovitianae*), lévén sokáig a Draskovics család titkára. Így minden oka megvolt arra, hogy Zrínyinek rossz hírét keltse, hisz Eusébia halála után a Draskovicsok és Zrínyi Miklós között igencsak megromlott a viszony. Eusébia apja, Draskovics Gáspár, annak a Draskovics Jánosnak volt a testvére, aki 1640 óta töltötte be a horvát báni tiszteket, majd 1646. szeptember 25-én Magyarország nádorává is megválasztották. Zrínyi a házasság révén óriási vagyonokhoz jutott, ráadásul nem egészen törvényes úton. Gáspár gróf ugyanis már a kézfogó alkalmával 1645 nyarán, a zágrábi káptalan előtt 30 000 forintot íratott be trakostyáni és klenovniki váraira és uradalmaira, jegyajándékkul Zrínyi Miklósnak, az esküvő után meg, 1646. május 2-án, újabb 60 000 forintot. Ez azt jelentette, hogy „a trakostyáni várakat és uradalmakat leánya hozományaként a veje kezére akarta átjátszani” – írja Széchy Károly.¹⁴ A korabeli törvényeknek megfelelően ugyanis az ún. ősi jószágokat (azok a birtokok, melyeken az adott nemzetség székhelye feküdt) csak férfi-ágon lehetett örökölni. Azaz, Draskovics Gáspár nem adományozhatta volna azokat leánya révén Zrínyi Miklósnak, ugyanis Gáspár halála esetén a szóban forgó birtokok nem a lányát, hanem Gáspár idősebb testvérét, a már említett Draskovics Jánost illették volna. Aki, amint tudomást szerzett az ügyről nyomban tiltakozott is a zágrábi káptalan előtt, majd 1646 márciusától el is kezdett pereskedni testvérel, Gáspárral és közvetve Zrínyi Miklóssal is. Nem sok sikerrel, azonban, mert Zrínyi Miklós házassága után, annak és rendje módja szerint, betelepült a trakostyáni és klenovniki várakba. Zrínyi helyzetét egyelőre megkönnyítette, hogy Draskovics János 1648 augusztusában vagy novemberében elhunyt, így az ügy lángja kissé alábbhagyott. Érdekes módon épp 1650 nyarán jutott eszébe Draskovics Gáspárnak harcot indítani a nagylelkűen Zrínyinek ajándékozott birtokok ügyében. A dolog odáig fajult,

13 Bene Sándor, *Egy kanonok három királysága. Ráttkay György horvát históriája*. (Irodalomtörténeti Füzetek, 148.) Budapest, 2000, 33–34. Ladányi szóban forgó művének autográf példánya a zágrábi egyetemi könyvtárban is megtalálható: Franciscus Ladanj, *Fructus honoris in arbore Illyrico–Hungarica domus Draskovithianae per quatuor saecula et ultra prognati, nunc e tenebris antiquitatis eruti ac iconibus illustrati* ([1675], Nacionalna i sveučilišna knjižnica, Zagreb, R 3572). Lásd erről: Bene Sándor, *Őskeresők. A Zrínyi-családtörténet és műfaji háttere. ItK 107* (2003) 33.

14 Széchy Károly, *Gróf Zrínyi Miklós 1620–1664*. (Magyar Történeti Életrajzok) Budapest, I, 1896, 169–170.

hogy magánhadseregével elfoglalta Trakostyán várát, ahonnan és Zrínyinek valószínűleg ostrommal kellett kifüstölnie őt.¹⁵ Nehezen hihető, hogy ilyen körülmények között, ha Draskovicsban felmerült volna valamilyen gyanú lánya halálát illetően, ne szellőztette volna azt meg. Főleg úgy, hogy Draskovics a horvát pálosok rendfőnökével, Ivanovics Pállal még egy Zrínyi-ellenes röpiratot (*Criterion*) is gyártatott. „1651 nyarán, [...] a nagy hatalmú Draskovics-dinasztia minden tagja, különböző okokból ugyan, de szemben állt Zrínyi Miklóssal, s természetesen annak pártfogoltjaival is, s ez a helyzet nem valószínű, hogy jelentősen változott volna a következő két évben” – írja Bene Sándor.¹⁶ Miért nem ekkor álltak elő a Draskovicsok a mérgezés vádjával, miért csak majd huszonöt évvel később? Ladányi 1650-ben még csak tízéves kora körül járt, a mérgezésre vonatkozó pletykákat tehát csak később gyűjthette össze. De az is lehet, hogy ő maga találta ki azokat. 1670-ben, ugyanis Zrínyi Péter letartóztatás után, a bécsi udvar Ladányit kérte fel, hogy tegyen javaslatot az új horvát bán személyére. Ez a tény mindenesetre azt mutatja, hogy Ladányi ügye jól állt az udvarban. Nem kizárt, hogy a Zrínyi-Frangepán összeesküvés vérbefojtása és Zrínyi Péter kivégzése után Ladányi úgy gondolta, nem ártana befektíteni a már halott Zrínyi Miklóst is a mérgezési históriával.¹⁷ A Szörényi László által idézett Macskási Boldizsár leveléről pedig maguk a kiadók írják, hogy a „Zerényi Miklósról szóló utalásnak [...] igen kicsi a forrásértéke. A levélíró 1650-ben még gyermek [ahogy Ladányi is], tehát csak későbbi, kétes hitelű mendemondákból, pletykákból származhatott” ez az információ.¹⁸

Úgy látszik azonban, hogy Zrínyi viharos szerelmei és házasságai jó táptalajt biztosítottak a korabeli pletykák terjedéséhez. Ladányi és Macskási Boldizsár tudósítása mellett, Zrínyi házasságáról a 18. század elejére rémregénybe illő népmonda keletkezett valahol Dél-Ausztriában. A monda szerint egy bizonyos Harras grófnak volt két leánya: Viola és Mária. Viola Zrínyibe lett szerelmes, aki Nádasdy Tamás szegény nemesi vazallusa volt. Ugyanakkor Mária Nádasdyhoz készült férjhez menni. Egy öreg jósnő, egy sűrű sötét erdő közepén megidézte Violának leendő férjét: Nádasdyt. A Máriával tervezett lakodalom napján Viola meg is pillantja Nádasdyt, és miután felismeri, hogy ő volt a megidézett vőlegény, nyomban elájul. A lakodalom elmarad, Nádasdy meg egyre gyöngédebb érzelmekkel kezd viselkedni Viola iránt. Közben Zrínyi bosszút esküszik a hűtlen Viola ellen. Egy alkalommal meglesi a szerelmeseket, és rájuk lő. A golyó azon-

15 Uo., 309–324. Széchy után Zrínyi és a Draskovicsok viszonyát, szinte érthetetlen módon, elfelejtette irodalomtörténet-írásunk. Csak a legutóbbi időben kezdte el újra Bene Sándor feldolgozni ezt a Zrínyi szerelmi költészete szempontjából is nagyon fontos életrajzi anyagot, máris számos fontos és meglepő új eredményre jutva: Bene Sándor, A vadász és Viola. Zrínyi Miklós első házassága. *Irodalmi Magazin* 2:4 (2014) 40–43.

16 Bene, *Egy kanonok*, 34–35.

17 Ladányi életrajzi adatai: <http://www.enciklopedija.hr/Natuknica.aspx?ID=35053>; <http://hbl.lzmk.hr/clanak.aspx?id=10863> (hozzáférés: 2017. 04. 06.)

18 Herner János – Orlovsky Géza, Macskási Boldizsár levele Teleki Mihályhoz, a felesége hűtlenségéről. *Lymbus* 2 (2004) 79–85.

ban elkerüli Nádasdyt és csak súrolja Viola ruháját. Nádasdy nyomban börtönbe veteti Zrínyit, akit azonban, a régi szerelem emlékére, Viola kiszabadít. Nádasdy azonban Máriára gyanakszik, akiről megtudja, hogy néhány napja titokban Zrínyivel beszélt. Nyomban felbontja hát jegyességét Máriával, aki kólostorba vonul, ahol megbetegszik és nemsokára meghal. Nádasdy az esküvő napján rájön arra, hogy Viola volt az, aki őt annak idején megidézette, ezért haragjában azzal a gyémánttűvel, mellyel az idéző szertartás is végeztetett, leszúrja Violát. Ezek után Zrínyi a szent sírhoz zárandokol, Nádasdy pedig az első ütközetben meghal.¹⁹ A *Die Bräutigamsvorschau* címen fennmaradt történet meglepő egyezéseket mutat Zrínyi valóságos szerelmi kalandjaival. Zrínyi már 1639 óta szerette volna elvenni Draskovics Mária Eusébiát, akit azonban Frangepán György már eljegyzett. Széchy Dénes 1639. október 20-án, Zrínyi gyámányjának, Lobkovitz Poppel Évának írt levelében így számolt be az egész ügyről:

„Az többi közt Draskovics Gáspár uram jelenté azt is, hogy Zrínyi Miklós uram egynéhány izben elővette, szóval fogdosta is, hogy az lányának Tersáczky [Fragnepán György] uramhoz való köteleességét valami móddal fölbontaná és az kisasszonyt ő számára tartaná. Arra egyebet nem felelt, hanem az lehetetlen dolog volna! Miért azelőtt, ha kellett neki, nem találta meg őt felőle? Ezt értvén Zrínyi uram, tovább megyen szavába s kéri azon, hogy a leányát ki ne adja 17 esztendő alatt. Ő ez idő alatt az kisasszonynak kedvét keresi, okos emberekkel fog beszélni, hogy miképpen lehessen fölbontani azt a végezést. Erre az ur Draskovics reá felelt, hogy levél is költ ez dologról. Emellett kérli Zrínyi uram, hogy ne neheztelje, ha oda irogat hozzája. Amaz megengedte neki. Immár nagyságod veheti észben jól, az dolog miben legyen. Az bizonyos nagyságos asszony, hogy Draskovics reá felelt Zrínyinek, hogyha 17 esztendő s a leánya, s ő hozzá inkább akar menni, hogy nem fog ellent tartani abban.”²⁰

Vajon, miért akart mindent megtenni Zrínyi annak érdekében, hogy Draskovics Mária Eusébia felbontsa a már meglévő jegyességét? Valóban ennyire szerelmes lett volna Zrínyi, vagy valami egyéb, rejtett szándék mozgatta benne a cselekvőerőt? Ugyanakkor Esterházy Pál naplójában azt írja, hogy nagynénje temetése után (1643. április 20.) „Nagyheflánban vitetett atyám uram bennünket, Orsicskát is, azhová maga is eljövén, Zrínyi Miklós uram csakhamar odajött avégre, hogy Julianka néném asszont elvegye.”²¹ A dolog azonban „mások miatt múlt el”, így a házasságból nem lett semmi. Esterházy Júlia 1644. február 6-án ülte lakodalmát Kismartonban Nádasdy Ferencsel. De Zrínyi sem tétlenkedett közben, és az 1639 óta tartó Draskovics Mária Eusébiára irányuló szerelmi ostrom 1645 tavaszán meghozta az eredményt: Mária Eusébia felbontotta eljegyzé-

19 Wéber Artúr, Zrínyi szerelme egy német népmondában. *Ethnographia* 20 (1909) 20–25.

20 Széchy levelét közli: Takáts Sándor, *Magyar küzdelmek*. I. Budapest, 1928, 131.

21 Esterházy Pál naplóját lásd Esterházy Pál, *Mars Hungaricus*. s. a. r., ford. Iványi Emma. Szerk. Hausner Gábor. (Zrínyi-Könyvtár, III.) Budapest, 1989, 309. Az Esterházy Anna Júlia és Zrínyi közti szerelmi afférról legutóbb lásd: Bene Sándor, Júlia – avagy az „első vers” legendája. *Irodalmi Magazin* 2:4 (2014) 55–58.

sét Frangepánnal, és 1645 június 4-én a klenovniki várában eljegyezte magát Zrínyivel, majd 1646 február 11-én a lakodalmat is megtartották.²² Legalábbis, így tudtuk ezt eddig. Bene Sándor legújabb kutatásai alapján azonban kijelenthetjük, hogy 1645. június 4-én nem egyszerű eljegyzés, hanem „a szó jogi értelmében vett teljes értékű esküvő” köttetett meg. A lakodalomra 1645. október 6-8-án került volna sor Klenovnikban, ha Draskovics János bán emberei, megtudván a házassági szerződés Draskovicsokra előnytelen részleteit, nem zavarták volna meg a mulatságot. A meghívott vendégsereg szétszéledt, és így a lakodalom csak 1646. február 11-én tartatott meg a stájerországi Draskovics birtokon Ljutomerén.²³

Nem nehéz észrevenni, hogy az osztrák melodrámban szereplő Viola könnyen megfeleltethető Esterházy Júliának, míg Mária Draskovics Mária Eusébiának. Ahogy Zrínyi elhalasztott lakodalma is párhuzamba állítható Nádasdy elmaradt lakodalmaival. A fentiek alapján az a véleményem, hogy egyetérthetünk Wéber Artúrral abban, hogy az osztrák Zrínyi-monda eredetét az Esterházyak körében kell keresnünk: talán épp Nagyhefflányból terjedhetett tovább az osztrák közeg felé. Ha ilyen legendákkal terhelt aura borult Zrínyi Miklós szerelmi élete fölé, nem nehéz elképzelni azt sem, hogy a feleségét hűtlenség miatt megmérgező férj koncepciója is legendaképződés eredménye lehet. Kialakulásában szerepet játszhatott Zrínyi szövevényes szerelmi és házassági élete, valamint a Draskovicsokkal elhúzódó viszálykodás mellett, az is, hogy Draskovics Mária Eusébia beteges volt (talán ezért nem született gyereke sem), és hosszú szenvedés közepette halálozott el. Erről így írt Zrínyi a Batthyány Ádámnak küldött temetési meghívóban 1650. december 6-án: „Mivelhogy isten akaratából, amely mindeneket vezérel, kedves feleségemet, életemnek társát, trakostyáni Draskovics Mária Euszébiát irtózatosan fájdalmas betegség után, a most elmúlt szeptember hónap 24. napján a sors elragadta, s életét korai halállal cserélte föl, lelkemnek olthatatlan fájdalomra és örökös kínjára.”²⁴ Nos, ha valóban annyira fájdalmas betegsége volt az asszonynak, akkor nyilván kezelték is őt. Nem volt nehéz így utólag, valamelyik legenda-gyártónak azt híresztelni, hogy orvosság helyett mérget adtak Euszébiának. Nos, a fentiek alapján jómagam Bene Sándornak a szekszárdi konferencián kifejtett álláspontjával értek egyet: Zrínyi nem ölte meg feleségét.²⁵ A lovászfíúval házasságtörést elkövető feleséget meggyilkoló Zrínyi képe utólagosan gyártott legenda. E legenda kialakulásának és terjedésének feltérképezéséhez további forrásfeltáró alap kutatásokra van szükség.

22 Klaniczay, *Zrínyi Miklós*, 67. Kovács Sándor Iván, *Az író Zrínyi Miklós*. (Nemzeti Klasszikusok) Budapest, 2006, 36.

23 Minderről lásd Bene, *A vadász és Viola*, 41–42.

24 *Zrínyi Miklós összes művei*, 584.

25 Bene Sándor, „*Poklokban vagyok hát, nem kell oda mennem...*” (*A Syrena-kötet kontextusa és kompozíciója*). Előadás Szekszárdon, a 2014. május 21–24-én tartott „Jelentem versben mesémet – Fikció és rejtett értelem a régi magyar irodalomban” c. konferencián: <http://mtabtk.videotorium.hu/hu/recordings/8522/poklokban-vagyok-hat-nem-kell-oda-mennem> (hozzáférés: 2017. 04. 06.)

KÖLTŐI SZEREP

Ezért az a véleményem, hogy Zrínyi szerelmes verseiben, még ha valós élmények hatására is írta azokat, mégiscsak egy költői szerepet öltött magára, és annak a nevében beszélt. Zrínyi költői metamorfózisait Kovács Sándor Iván és Szörényi László már kimerítően elemezték.²⁶ Jómagam e szerep-sokaságból csupán az Orpheusz-szerep felvállalásáról szeretnék szólni. Az Orpheusz-mítosz számos értelmezési lehetőséget kínál: 1. a költészet (művészet hatalma) – Orpheus énekével elvarázsolja az egész alvilágot, így engedélyt kap arra, hogy Eurüdikét visszavigye az élők világába; 2. a szerelem ereje – Orpheusz még a halál sem választhatja el szeretett hölgytől; 3. az emberi gyarlóság, állhatatlanság és esendőség a túlzásba vitt szerelem miatt: Orpheusz nem tudja önmagát megtartóztatni, visszapillant Eurüdikére, így aztán szerelmét örökre elveszíti.²⁷ Az ókorban nem volt különösebb jelentősége annak, hogy Eurüdiké halála után pontosan hová is került. Vergiliusnál és Ovidiusnál maga a halál ténye a szomorú, ami által a két szerelmes kénytelen örökre elválni egymástól. Mindkét antik költő azt is elmeséli, hogy Orpheusz, miután visszatér az alvilágból, többé már nem képes senki mást szeretni (sőt Ovidiusnál annyira nőgyűlölő lesz, hogy a fiukat kezdi el szeretni), ezért a bakhánsnók bosszúból széttépik, fejét a Hebrus vizébe vetik, de halálában is mozgó szája még ott is Eurüdiké után sóhajtozik.

Merőben új helyzet állt viszont elő a kereszténység térnyerésével. Az Eurüdiké után alászálló Orpheuszt nem volt nehéz összehozni a pokolra szálló Krisztussal. Kezdetben az egyházatyák (Alexandriai Kelemen, kb. 160–220. és Kaiszareiai Euszebiosz, 265 k.–339) azt hangsúlyozták, hogy Orpheusz éneke valójában az isteni ige (Logos) megnyilvánulása.²⁸ Az Orpheusz-mítosz krisztianizálása Calderón de Barca *Isteni Orpheus (El divino Orfeo, 1634)* c. drámájában mutatkozott meg teljes pompájában. Calderón allegorikus művében Orpheusz Krisztusnak felel meg: énekével Istenhez hasonlóan teremt, majd nem a hárfa, hanem a kereszt segítségével leszáll a pokolra, ahonnan dicsőségesen tér vissza. Eurüdiké a gyarló, esendő, bűnre hajlamos embert jelképezi, akit Orpheusz-Krisztus ment meg a pokoltól. Arisztaios (Zrínyinél teljesen hiányzik, Marinónál nem) – előle menekül Eurüdiké, amikor a kígyó megmarja – nem más mint az ördög: ő a csábító, akinek mesterkedései miatt harapja meg az a bizonyos ősi kígyó Eurüdikét.²⁹

26 Kovács Sándor Iván, *A lírikus Zrínyi*. Budapest, 1985. Szörényi László, *A szerkesztett verskötet*.

27 Lásd még: Laczházi Gyula, *Hősi szenvedélyek. A heroizmus és a szenvedélyek megjelenítése a XVII. századi magyar epikus költészetben*. (Arianna Könyvek, 1.) Budapest, 2009, 174–176.

28 Jean-Michel Roessli, *Convergence et divergence dans l'interprétation du mythe d'Orphée*. De Clément d'Alexandrie à Eusèbe de Césarée. *Revue de l'histoire des religions*, 219 (2002) 503–513.

29 Maria Tabaglio, *La cristianizzazione del mito di Orfeo*. In: Anna Maria Babbi (a cura di), *Le metamorfosi di Orfeo*. Verona, 1999, 65–82. Bojana Tomc: *El mito de Orfeo en el Divino Orfeo*

Sem Zrínyi versében, sem az általa imitált Marino-féle Orpheusz-idillben még leghalványabb allegorizáló utalást sem találunk arra nézve, hogy Orpheusz netán Krisztust jelképezné.³⁰ Egyébként mindaz, amit Zrínyi személyes érintettségeként az imént felsoroltam (pl. Orpheusz bűne miatt halt meg Eurüdiké) megtalálható Marinónál is. Az egész történet mindkét szerzőnél teljesen dekrisztianizált, pogány környezetben játszódik. A pokol nem az örök kárhozatra ítélt lelkek keresztény pokla, se nem jó, se nem rossz, hanem semleges hely. Egész egyszerűen nem az evilág, hanem a túlvilág. Ezért irreleváns az általam imént feltett kérdés: mit keres Eurüdiké-Eusébia a pokolban? Ugyanis nem az elkárhozottaknak szánt helyen, hanem pusztán a túlvilágon jár.

A költői szerep, amit Zrínyi magára vállal: a boldogtalan szerelmes szerepe. A *Syrena*-kötetben a pokol maga a szerelem. Túlvilági utazásra nem az eposz valamelyik szereplője, hanem maga a szerző, Zrínyi Miklós, a szerelem bolondja, indul. Zrínyi – ebből a szempontból is – teljes szinkronban van a kortárs európai (olasz) költészettel. Ariosto és Tasso is a túlvilágjárást a hős bolyongásával helyettesíti. Ez a tévelygés általában egy elvarázsolt helyen (kastély, sziget, erdő) történik. A varázslat ami fogja tartja a hőst: a szerelem. Ariosto *Orlandó*jában minden harcos felhagy a háborúval, és elindul szerelmesét megkeresni. Armida ördögi csellel ejti szerelembe Rinaldót és tartja fogságba a gyönyörök kertjévé varázsolt kastélyába. Tassónál a hősök tévelygése, bolyongása egyenesen a költői mesterség metaforájává is válik. Ahogy a hős bolyong a túlvilágon, vagy az azt jelképező elvarázsolt erdőben, szigeten, és kastélyban, úgy tévelyg a költő is a „költői anyagban” a *materia poetica*ban, amely „[...] olyan mint egy sötét, homályos, fény nélküli erdő. Csak a művészet fénye világíthatja azt meg. Aki e fény nélkül lép be ebbe az erdőbe az könnyen eltévedhet és a jó helyett a rosszat választhatja. Ha a költő egy megvilágosodott és világító vezető nélkül bolyong a költői anyag dús lombja között, könnyen megtörténhet, hogy hamis képekbe csomagolja a jót.”³¹

A szerelmes *fiktív* Zrínyi úgy bolyong a Dráva erdeiben és Eurüdiké után kutatva a pokolban, mint Ariosto és Tasso szerelemtől fertőzött hősei, akik épp a szerelem miatt vonulnak el a harctól.³² Bene Sándor szerint a *Syrena*-kötetben bolyongó Syren-Zrínyi, azaz a lírai én útjának nem más a célja, mint a név megtalálása. Egyszóval a költői szerep felmutatása, megalkotása, és egyúttal a magyar irodalomtörténetben saját magának (azaz a Zrínyi névnek) a kanonizálása. Ez teljes mértékben összhangban van azzal, amit Tasso kapcsán az imént állítottam. Ha önéletrajzi önarckép a *Syrena*-kötet, akkor így az: a haza és Isten szolgálá-

de Pedro Calderón de la Barca. *Verba Hispanica. Anuario del Departamento de la lengua y literatura españolas de la Facultad de Filosofía y Letras de la Universidad de Ljubljana* 16 (2008) 43–62.

30 *La Sampogna del Cavalier Marino*. Parigi, 1620, 1–41. Zrínyinek az 1637. évi, velencei kiadás volt meg: *Bibliotheca Zriniana*, 293.

31 Torquato Tasso, *Discorsi dell'arte poetica e del poema eroico*. A cura di Luigi Poma. Bari, 1964, 150.

32 Bene Sándor, Adriaai tengernek Syrenaia Groff Zrínyi Miklós – kötetkompozíció. *Irodalmi Magazin* 2:4 (2014) 47–50.

latától a szerelem csábítja el a költőt, de miután már végigjárta a szerelem poklát, onnan visszatérve, kész a nemesebb ügy szolgálatára. Erről szól a *Feszületre* és a *Peroratio*. Nem is fog már Zrínyi többet a szerelmes költő szerepében tetszelegni élete során soha.

DESCENT INTO THE UNDERWORLD IN THE SYRENA-VOLUME

Summary

Every epic features a descent into the underworld. Is there a descent into the Underworld in *The Siege of Sziget*? If yes, where is it? If no, why not? And if there is no such descent in the epic, is there one in the Syrena-volume? These are the questions that I seek to answer in this essay, and one of my findings is that Zrínyi's epic contains a reverse descent into the underworld: the heroes do not travel to hell, rather the inhabitants of hell appear in the world of our heroes. Demons, angels, and their delegates (Alecto, Alderán, Hazret Ali, Archangel Gabriel, etc.) move about among the characters of the epic.

In the second half of the essay, I discuss the text within the Syrena-volume that one can refer to as descent into the Underworld *par excellence*: the Orpheus and Eurydice cycle (*So Wept Orpheus over Eurydice*). Zrínyi wrote this poem after the death of his first wife, Mária Eusébia Draskovics; in the poem, he mourns her death. Orpheus is Zrínyi himself, mourning, while Eurydice is the deceased Eusébia. If this hypothesis is true, the question arises: what is the beloved, deceased wife doing in the Underworld? Should she not be in heaven instead? The question prompted me to contemplate a view that has recently emerged among literary historians according to which Eusébia was unfaithful to Zrínyi, so the jealous husband killed his deceptive wife. The questions above are, thus, relatively easy to answer: Eurydice-Eusébia had to go to hell because she was unfaithful to her husband, and Zrínyi had to follow her because he killed his wife or he had her killed. In this essay, I demonstrate that the concept of the husband having poisoned his wife due to her infidelity may in fact be the result of a legend in the making. The legend may have been created partly because of Zrínyi's intricate love life and marriage, as well as prolonged contention with the Draskovics family.

In the closing section of this essay, I show that the poetic role Zrínyi took on is that of the miserable lover. In the Syrena-volume hell is love itself. The character who descends into the Underworld is the poet himself, Miklós Zrínyi, the foolish lover. From this perspective (among others), Zrínyi was clearly very much in touch with contemporary European (Italian) poetry. The fictive figure of the poem, Zrínyi deep in love, is wandering about the woods of the Drava and searching for Eurydice in hell like the lovesick heroes of Ariosto and Tasso. If the Syrena-volume is autobiographical, then it is so in the following way: the poet is tempted by love to turn away from serving nation and God, but having been to the hell of love and back, he finds himself ready to serve a much nobler cause.